

ТЪЛКУВАТЕЛНО РЕШЕНИЕ

1/2021 г.

гр. София, 23.01.2024 год.

Върховният касационен съд на Република България, Общо събрание на Гражданска колегия в съдебно заседание на 23 ноември 2023 год., в състав:

ПРЕДСЕДАТЕЛ на ОСГК:

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВКС И

РЪКОВОДИТЕЛ на Гражданска колегия:

МИМИ ФУРНАДЖИЕВА

ПРЕДСЕДАТЕЛИ

НА ОТДЕЛЕНИЯ:

ВАСИЛКА ИЛИЕВА

СНЕЖАНКА НИКОЛОВА

МАРИЯ ИВАНОВА

ДИЯНА ЦЕНЕВА

ЧЛЕНОВЕ:

1. МАРГАРИТА СОКОЛОВА
2. ВЕСКА РАЙЧЕВА
3. ПЛАМЕН СТОЕВ
4. СВЕТЛАНА КАЛИНОВА
5. ГЪЛЪБИНА ГЕНЧЕВА

24. ДИМИТЪР ДИМИТРОВ
25. ЛЮБКА АНДОНОВА
26. ДАНИЕЛА СТОЯНОВА
27. ГЕРГАНА НИКОВА
28. МАЙЯ РУСЕВА

6. МАРИО ПЪРВАНОВ	29. ЕРИК ВАСИЛЕВ
7. ЕМИЛ ТОМОВ	30. ГЕНОВЕВА НИКОЛАЕВА
8. АЛБЕНА БОНЕВА	31. ВАНЯ АТАНАСОВА
9. БОНКА ДЕЧЕВА	32. АЛЕКСАНДЪР ЦОНЕВ
10. ЖИВА ДЕКОВА	33. ЕМИЛИЯ ДОНКОВА
11. КАМЕЛИЯ МАРИНОВА	34. ФИЛИП ВЛАДИМИРОВ
12. ЗДРАВКА ПЪРВАНОВА	35. РОЗИНЕЛА ЯНЧЕВА
13. ТЕОДОРА ГРОЗДЕВА	36. ДЕСИСЛАВА ПОПКОЛЕВА
14. ИЛИЯНА ПАПАЗОВА	37. МИЛЕНА ДАСКАЛОВА
15. ЗОЯ АТАНАСОВА	38. ТАНЯ ОРЕШАРОВА
16. ВЕЛИСЛАВ ПАВКОВ	39. МАРИЯ ХРИСТОВА
17. ВЕСЕЛКА МАРЕВА	40. СОНЯ НАЙДЕНОВА
18. БОРИС ИЛИЕВ	41. АНЕЛИЯ ЦАНОВА
19. БОЯН ЦОНЕВ	42. НИКОЛАЙ ИВАНОВ
20. МАРГАРИТА ГЕОРГИЕВА	43. ДЖУЛИАНА ПЕТКОВА
21. ДРАГОМИР ДРАГНЕВ	44. ЯНА ВЪЛДОБРЕВА
22. ВЛАДИМИР ЙОРДАНОВ	45. АТАНАС КЕМАНОВ
23. ГЕНИКА МИХАЙЛОВА	46. НАТАЛИЯ НЕДЕЛЧЕВА

при участието на секретаря Даниела Цветкова
постави за разглеждане тълкувателно дело № 1 по описа за 2021 г. на
Общото събрание на Гражданска колегия, докладвано от съдия ЕМИЛИЯ
ДОНКОВА

Тълкувателното дело е образувано с разпореждане от 10.03.2021 г. на
председателя на ВКС и допълнително разпореждане от 21.07.2021 г. на
основание чл. 124, ал. 1, т. 1 и чл. 128, ал. 1 ЗСВ по следните въпроси, по
които е налице противоречива практика:

**1. Допустимо ли е ненавършило пълнолетие дете да направи
отказ от наследство и представлява ли той отказ от права по смисъла
на чл. 130, ал. 4 СК?**

**2. При издаването на разрешение от районния съд по реда на чл.
130, ал. 3 СК за извършване на действия на разпореждане с
недвижими имоти, с движими вещи чрез формална сделка и с влогове,
както и с ценни книги, принадлежащи на детето, необходимо ли е да се
изисква представяне на доказателства за приемане на наследството по**

опис и представлява ли молбата за издаване на това разрешение конклюдентно действие, с което може да се приеме наследството от непълнолетно лице.

1. Общото събрание на Гражданската колегия на Върховния касационен съд, за да се произнесе по първия поставен въпрос, съобрази следното:

В едни съдебни актове е прието, че е допустимо да бъде направен отказ от наследство от името на малолетен наследник, респективно непълнолетен наследник да се откаже от наследство със съгласието на своя родител или попечител, тъй като отказът от наследство не представлява отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК.

В други съдебни актове е изразено обратното становище - отказът от наследство се включва в понятието „отказ от права“ по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК и затова районният съд не може да уважи молба за вписване на отказ от наследство, направен от името на малолетен или непълнолетен наследник. Същият е в приложното поле на цитираната разпоредба, съгласно която дарение, отказ от права, даване на заем и обезпечаване на чужди задължения са нищожни.

Общото събрание на Гражданската колегия на Върховния касационен съд намира за правилно становището, според което отказ от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие дете, е недопустим, тъй като представлява отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК. Съображенията за това са следните:

Отговорът на поставения въпрос се съдържа в нормите на чл. 130, ал. 3 и ал. 4 СК. Общото правило е, че разпоредителни действия с посочени в закона имуществени права на детето (върху недвижими имоти, движими вещи чрез формална сделка, влогове и ценни книги) се допуска с разрешение на районния съд, ако разпореждането не противоречи на интереса на детето. Част от разпоредителните действия, за които законът предварително е преценил, че са неблагоприятни за детето, са изключени от разрешителния режим и са изрично забранени от чл. 130, ал. 4 СК. Последицата от тяхното извършване е нищожност на сделката.

Нормата на чл. 61, ал. 2 ЗН (предвиждаща, че недееспособните приемат наследство само по опис) и нормите на чл. 130, ал. 3 СК (въвеждаща общото правило, че разпоредителни действия с посочените в закона имуществени права на детето, се допуска само с разрешение на районния съд при преценка, че разпореждането не противоречи на интереса на детето) и чл. 130, ал. 4 СК (въвеждаща изрична забрана за разпоредителни действия с имуществени права на детето, за които законодателят предварително е преценил, че са неблагоприятни за него) са императивни и са приети от законодателя в защита правата на ненавършилите пълнолетие деца. Приемането на наследството

задължително по опис означава, че те отговарят ограничено за задълженията – само чрез и до стойността на активите на наследството. Следователно детето не може да се окаже „увредено“ в резултат на приемане на едно наследство, доколкото отговорността за задълженията никога няма да надхвърли стойността на придобитите права.

За да се откаже от едно право, субектът трябва да го притежава. Съставът на наследството обаче се придобива с приемането му (чл. 48 ЗН). Към момента на извършване на изявление за отказ от наследство наследникът все още не го е придобил (ако го беше придобил, отказът би бил нищожен) и реално не се отказва от включените в наследството права и задължения. Правото, което всеки наследник придобива в момента на откриване на наследството и преди да е изявил воля за приемане или отказ, е правото на наследяване, т. е. възможността да се придобие наследството. Затова и отказът от наследство всъщност е отказ от правото на наследяване. Отказът от наследство е обхванат от приложното поле на забраната на чл. 130, ал. 4 СК, доколкото използваният израз „отказ от права“ включва всякакви права, без изключение и последицата е нищожност. Отклонение от правилото не е уредено *de lege lata*.

В чл. 130, ал. 3 СК е предвидено, че извършването на действия на разпореждане с определени обекти (недвижими имоти, движими вещи чрез формална сделка, влогове, ценни книги), принадлежащи на детето, се допуска само с разрешение на районния съд по настоящия му адрес, ако разпореждането не противоречи на интереса на детето. Изброяването в цитираната разпоредба е изчерпателно и не може да се дава разрешение за извършване на други действия, извън посочените в тази норма. Отказът от наследство не се припокрива с разпореждане по смисъла на чл. 130, ал. 3 СК, поради което не следва да се одобрява по този специфичен ред. Тази норма и нормата на чл. 130, ал. 4 СК се съотнасят като обща към специална в частта за отказа от права, защото отказът от права е частен случай на разпоредително действие.

Ако се допусне, че ненавършилият пълнолетие може да прави отказ от наследство, това би означавало, че трябва да се възприеме едно от двете разрешения – или, че отказът е безконтролен, т. е. районният съд по местоткриване на наследството само го констатира и вписва, както е в общия случай при напълно дееспособните наследници, или, че съдът следва да прави преценка на целесъобразността на този отказ (като приложи чл. 130, ал. 3 СК), т. е. да прецени доколко е оправдано с оглед интереса на детето да го допусне. При положение, че се приеме първото разрешение преценката принадлежи на законния представител (родителя) или на настойника/попечителя, а при второто – на съда, които трябва да решават вместо ненавършилия пълнолетие. Законодателят е целял да избегне точно този резултат, поради което ясно и недвусмислено е установил специалния режим, на който се подчинява приемането на

наследството от ненавършилия пълнолетие, а именно – по опис. Този режим се отклонява от общия, но отклонението се налага предвид защитата на интереса на самия ненавършил пълнолетие, на кредиторите на наследника и на наследството, както и на обществения интерес.

Изводът е, че ненавършило пълнолетие дете не може да се откаже от наследството нито самостоятелно, нито чрез законен представител, съответно с попечителско съдействие. Рисковете, свързани с неблагоприятния състав на наследството, се преодоляват чрез задължителното приемане по опис (чл. 61, ал. 2 ЗН). Когато в полза на едно ненавършило пълнолетие лице се открие наследство, съгласно чл. 61, ал. 2 ЗН то може да го приеме само по опис. Изключена е възможността за неограничена отговорност на наследника по чл. 60, ал. 1 ЗН. Наследството не може да се приеме направо нито изрично по чл. 49, ал. 1 ЗН, нито с конклюдентни действия по чл. 49, ал. 2 ЗН. Наследството може да бъде прието само по опис (от законните представители – родителите на малолетното дете или с тяхното попечителско съдействие – за непълнолетното дете). Това законодателно разрешение е продиктувано от особения характер на наследството като съвкупност от права, задължения и фактически отношения, липсващата пълна яснота към момента на придобиване за неговия състав и възможността в бъдеще да се открият както нови права, така и задължения, принадлежащи на наследодателя, които не били известни на наследника към момента на приемането или отказа. Възможно е в наследството да е включено и неупражнено право на наследодателя за наследяване на починал наследник (т. нар „наследствена трансмисия“-чл. 57 ЗН), което означава, че това право върху по-далечно имущество също ще бъде част от актива на наследството и може да бъде упражнено само ако наследникът е приел наследството. Ако в наследството преобладават активите, отказалият се наследник пропуска да увеличи своето имущество, което очевидно не е в негов интерес.

При положение, че се допусне отказ от наследство на ненавършилия пълнолетие, това би означавало, че кредиторите на наследника могат да го атакуват по реда на чл. 56 ЗН, и в крайна сметка отказът би могъл да бъде отменен от съда. Допълнителен аргумент за съществуването на специален режим по отношение на ненавършилите пълнолетие наследници, който не допуска отказ, а само приемане по опис, е обстоятелството, че в чл. 61, ал. 2 ЗН фигурира и държавата като субект, който приема винаги задължително по опис. Държавата не може да се откаже от наследството, защото е субсидиарен наследник и фактът, че е поставена наред с ненавършилия пълнолетие наследник, показва, че за тези субекти е предвиден специален правен режим, който се отклонява от общия и е обусловен от особеностите на субектите, за които се отнася.

От недопустимостта непълнолетно дете да извърши отказ от наследство не следва, че за тези лица действа различна система за

преминаване на наследственото имущество към призования към наследяване. И непълнолетните деца стават наследници само ако приемат наследството и то изрично в предвидената в чл. 61, ал. 2 ЗН форма. Ако законният представител на малолетно дете, респ. непълнолетно дете със съгласието на попечителя си, не желае да приеме наследството по опис, вкл. и при изрично даден срок по чл. 51 ЗН, това е правомерно поведение, чрез което на детето се осигурява възможност след навършване на пълнолетие лично да изяви волята си дали приема или се отказва от наследството. За правата на детето наследството остава незаето.

Формата по чл. 61, ал. 2 ЗН се прилага както за малолетните, така и за непълнолетните деца. Когато е вписано приемане на наследство по опис от ненавършило пълнолетие дете, отговорността му за наследствени задължения, остава ограничена и не се прилага чл. 64 ЗН (спрямо ненавършилият пълнолетие не могат да отпаднат изгодите от описа, поради невключване в него на наследствено имущество от законния представител или със съдействието на попечителя). Приемането на наследство е неделимо (чл. 54, ал. 1 ЗН) и отговорността остава ограничена, дори и погасяването на наследствено задължение да се извършва след като наследникът вече е навършил пълнолетие.

Срещу нежеланието на законния представител на малолетно дете или на непълнолетно дете със съгласието на попечителя му да приеме наследството по опис, кредиторите на наследството са защитени чрез уредената в чл. 59 ЗН фигура на „управител на наследство“. Във всички случаи на спорове относно наследствени права и задължения, към наследяването на които е призовано ненавършило пълнолетие дете, ако не се установи чрез вписванията в книгата по чл. 49, ал. 1 ЗН, че детето е станало наследник чрез приемане на наследството по опис, съдът служебно (ако детето е ищец в исковото производство) или по искане на ищеца (ако детето е ответник) и след като е дал съответните указания на ищеца, назначава управител на незаетото от детето наследство. Съгласно чл. 59, ал. 1 ЗН управител на наследството се назначава и в случай, че е известен призования към наследяване, както и неговото местоживеене, но той не е поел управлението на наследственото имущество. Именно такава е хипотезата, когато ненавършилото пълнолетие дете не е приело наследството по опис. Съгласно чл. 59, ал. 2, изр. второ ЗН управителят на незаето наследство предявява и отговаря по исковете относно наследствените имущества и задължения. Той действа като представител на бъдещия наследник, който ще бъде определен едва след приемане на наследството, като може да бъде както призовано към наследяване при откриване на наследството лице, така и наследник от последващ ред при извършен отказ от наследство от това лице. Във всички случаи извършените от или спрямо управителя правни действия, обвързват именно лицето, което ще стане наследник с приемането на наследството. В

хипотезата на незаето наследство кредиторите на наследството установяват вземането си спрямо представляващия незаето наследство управител на наследството. Удовлетворяването на вземането, включително и лихвите и разноските за исково и изпълнително производство се извършва отново с участието на управител на незаето наследство (щом още не е настъпила яснота кой е наследник) само чрез включено в наследството имущество. Именно в това се изразява безспорно приеманото в правната теория и съдебната практика защитно действие на описа по чл. 61, ал. 2 ЗН като форма за приемане на наследство от недееспособен. Щом към наследяване е призовано ненавършило пълнолетие дете, то по силата на закона, отговаря за наследствено задължение, вкл. лихвите и разноските по установяването му в исков процес или по реализирането му в изпълнителен процес, само с включени в наследството активи и никога с личното си имущество. Затова без значение е стойността на активите на наследството към момента на откриването му, към момента на приемането по опис или към момента на установяване на вземането в исков процес. Кредиторите ще могат да удовлетворят вземанията си според привилегиите, с които разполагат, до стойността на която може да се осребрят активите на наследството при изпълнение на задълженията. Съдът, в производството по установяване на вземането на кредитор на наследството, в решението си посочва единствено, че удовлетворяването на вземането (включително лихви и разноски) следва да се извърши от включените в наследството активи. Това се прилага както ако ненавършилото пълнолетие дете е приело наследството по опис, така и ако не го е приело и за правата му е налице фигурата незаето наследство, а исковият процес, респ. изпълнителният процес, се води с участие на управителя на незаето наследство.

2. Общото събрание на Гражданската колегия на Върховния касационен съд, за да се произнесе по втория поставен въпрос, съобрази следното:

Според едни съдебни актове при издаването на разрешение от районния съд по реда на чл. 130, ал. 3 СК, за извършване на действия на разпореждане с недвижими имоти, с движими вещи чрез формална сделка и с влогове, както и с ценни книги, принадлежащи на детето, е необходимо да се изисква представяне на доказателства за приемане на наследството по опис от непълнолетното лице. При положение, че приемането по опис се разглежда като форма на приемане на наследството от непълнолетния, в производството по чл. 130, ал. 3 СК е необходимо да се изискват доказателства за приемането на наследството по опис.

Според други съдебни актове при издаването на разрешение от районния съд по реда на чл. 130, ал. 3 СК, за извършване на действия на разпореждане с недвижими имоти, с движими вещи чрез формална сделка

и с влогове, както и с ценни книги, принадлежащи на детето, не е необходимо да се изисква представяне на доказателства за приемане на наследството по опис от непълнолетното лице. Извършването на описа има единствено защитна функция – да ограничи отговорността на непълнолетния, поради което в производството по чл. 130, ал. 3 СК не е необходимо да се изискват доказателства за приемането на наследството по опис.

По отношение възможността за приемане наследството от ненавършилото пълнолетие дете с конклюдентни действия също съществуват становища в противоположен смисъл. Едното становище е, че ненавършилото пълнолетие дете не може да приеме наследство с конклюдентни действия, а другото, че съществува такава възможност. За молбата за издаване на разрешение по реда на чл. 130, ал. 3 СК се приема, че не представлява конклюдентно действие за приемане на наследството, съответно, че представлява такава.

Общото събрание на Гражданската колегия на Върховния касационен съд намира за правилни първите становища по подвъпросите, съдържащи се в поставения въпрос. Съображенията за това са следните:

Приемането на наследството по опис има определена от закона цел. Това е възможност, предоставена на наследника, да постигне определен правомерен резултат – да отграничи имуществото, получено по наследство от имуществото, което притежава на друго основание (мотиви към т. 4 на тълкувателно решение № 3 от 19.12.2013 г. по т. д. № 3/2013 г. на ОСГК на ВКС) и да отграничи отговорността си за задължения на наследодателя до стойността на получените по наследство активи (чл. 60, ал. 2 ЗН), определена към момента на погасяване на задълженията.

Приемането на наследство по опис се състои от действия на заявителя: съставен от него опис (списък, декларация) на известните му наследствени права и задължения и изявление за приемане наследството по опис, и действия на съда по изготвяне на опис, в който се вписват активите и пасивите на наследството така, както са посочени от заявителя и вписване на изявлението за приемане по опис в особената книга по чл. 49, ал. 1 ЗН. Извършването на опис по реда на чл. 557 ГПК не е елемент от фактическия състав на приемането на наследство по опис по чл. 61 ЗН. Ако заявителят изрично е поискал да се извърши опис, евентуално и оценка, тогава съдът първо вписва изявлението за приемане на наследството по опис в книгата по чл. 49, ал. 1 ЗН (въз основа изявлението и съставения от заявителя опис) и след това предприема действията по извършване на производството по чл. 557 ГПК. Описът по чл. 557 ГПК може да се извърши и преди да е прието наследството с цел запазване на наследственото имущество. И след инициране и приключване на това

производство, респективно и след приемане на описаните вещи за пазене съгласно чл. 558 ГПК, наследникът може да се откаже от наследството.

Задължение за приемане на наследството по опис е установено само по отношение на изрично посочени субекти, когато са призовани към наследяване (чл. 61, ал. 2 ЗН). За лицата, посочени в тази норма, е предвидено, че приемат наследството само по опис, поради което по отношение на тях предвидения в чл. 61, ал. 1 ЗН преклузивен срок не намира приложение – те могат да приемат наследството по опис и след като този срок е изтекъл. Спрямо тях срокът следва да се счита за преклузивен от момента, в който отпадне причината за недееспособността и те могат да изразяват валидно самостоятелна воля. Възражение за неспазване на срока по чл. 61, ал. 1 ЗН не може да се прави спрямо посочените в ал. 2 лица (мотиви към т. 5 на тълкувателно решение № 3 от 19.12.2013 г. по т. д. № 3 от 2013 г. на ОСГК на ВКС).

Приемането по опис е винаги изрично приемане (за разлика от приемането направо, което може да се извърши и с конклюдентни действия). Упражнява се чрез волеизявление, което е формално (обективизирано в писмено заявление), направено пред районния съд по местот откриване на наследството. Уредбата по отношение на субектите, посочени в чл. 61, ал. 2 ЗН, е императивна – изискването за приемане по опис като форма на приемане, е въведено именно за защита интересите на недееспособните. Това изискване, както и разпоредбата на чл. 130 СК, създават ограничения по отношение на родители, настойници и попечители, които трябва да се грижат за техните интереси. Доколкото цитираната разпоредба предписва, че недееспособният може да приеме наследството само по опис, т.е. изрично, от това следва, че той не може да го приеме чрез конклюдентни действия, защото не може да формира самостоятелна воля. Молбата за издаване на разрешение по реда на чл. 130, ал. 3 СК не представлява конклюдентно действие за приемане на наследството.

Когато ненавършилите пълнолетие деца са облагодетелствани от завет, приемане на наследство по опис не е необходимо, тъй като по силата на завета се придобива само определено имуществено право, но не и задължения на наследството. Заветниците не са наследници, а кредитори на наследството.

При действащата система на приемане на наследството до момента, в който призованият към наследяване не обективира волята си да приеме наследството, е налице незаето (вакантно) наследство, при което все още не е ясно кой е субект на включените в състава му имуществени права и задължения. До вписване в книгата по чл. 49, ал. 1 ЗН на приемането на наследството по опис, е налице незаето наследство и ненавършилото пълнолетие дете не се легитимира като носител на наследствените права и задължения, затова и не е материалноправно легитимирано да предявява

иск за наследствени вземания и да отговаря по искове за наследствени задължения, нито да се разпорежда с наследствени права. За гарантиране интересите на кредиторите и други лица, които са заинтересовани да настъпи определеност на титулярството на наследственото имущество, законодателят от една страна е уредил производството по чл. 51 ЗН, целящо да изясни кои от призованите към наследяване приемат наследството, а от друга страна – фигурата „управител на наследството“ в чл. 59 ЗН за частта на тези лица, които са призвани към наследяване, но не е ясно дали ще станат наследници чрез приемането му. Назначаването на управител на наследството се налага, когато наследниците са неизвестни или макар да са известни никой от тях не е поел управлението на наследственото имущество, както и когато някой от наследниците не е приел наследството. Този извод може да се направи при тълкуване на съдържанието на чл. 59, ал. 1 ЗН във връзка с чл. 58 ЗН. Управител на наследство може да се назначи за цялото наследство или за наследствените права на неприелия наследството наследник от съда по местоткриване на наследството или от съда по висящо исково производство. Управителят предявява и отговаря по исковете относно наследствените имущества и задължения. Неговите права включват както процесуално представителство, така и цялостно управление на наследствените имоти, а разпоредителни действия с наследствено имущество извършва с разрешение на съда.

Определянето на срок по чл. 51 ЗН може да се развие като самостоятелно производство (в хипотезата на чл. 51, ал. 1, изр. 1 ЗН по искане на „всеки заинтересуван“) или в рамките на исковото производство (в хипотезата на чл. 51, ал. 1, изр. 2 ЗН „когато има заведено дело срещу наследника“). На ненавършилото пълнолетие дете се определя подходящ срок (не по-малък от посочения в чл. 61 ЗН) да заяви дали приема наследството по опис и да представи изготвен от него опис на известните му наследствени права и задължения. Ако се направи изявление за приемане по опис, придружено с изготвен от законния представител, настойник или със съгласието на попечителя на недееспособния опис, се прилага последицата по чл. 51, ал. 3 ЗН. При бездействие за ненавършилото пълнолетие дете не може да настъпи последицата по чл. 51, ал. 2 ЗН – изгубване на правото да приеме наследството. При образувано изпълнително производство срокът по чл. 51 ЗН се определя от съдебния изпълнител, който съобщава изявлението за приемане по опис на компетентния районен съдия, за да бъде вписано – чл. 429, ал. 2, изр. 2 ГПК.

Изричното изискване на чл. 61, ал. 2 ЗН недееспособните да приемат наследството по опис и уредените в закона производства, целящи да се установи кои лица са наследници, съответно кое лице ще представлява незаето (вакантно) наследство, обуславят извода, че описът по чл. 61, ал. 2

ЗН е формата, чрез която ненавършилото пълнолетие дете може да приеме наследство.

По изложените съображения Общото събрание на Гражданската колегия на Върховния касационен съд

Р Е Ш И :

1. Отказ от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие дете, е недопустим. Същият представлява отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК.

2. При издаването на разрешение от районния съд по реда на чл. 130, ал. 3 СК, за извършване на действия на разпореждане с недвижими имоти, с движими вещи чрез формална сделка и с влогове, както и с ценни книги, включени в наследството, е необходимо да се изисква представяне на доказателства за приемане на наследството по опис. Непълнолетният не може да приеме наследство с конклюдентни действия. Молбата за издаване на разрешение по реда на чл. 130, ал. 3 СК не представлява конклюдентно действие за приемане на наследството.

ПРЕДСЕДАТЕЛ на ОСГК:

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВКС И

РЪКОВОДИТЕЛ на Гражданска колегия:

МИМИ ФУРНАДЖИЕВА...О.М.Т.1

ПРЕДСЕДАТЕЛИ

НА ОТДЕЛЕНИЯ:

ВАСИЛКА ИЛИЕВА.....О.М. т.1

СНЕЖАНКА НИКОЛОВА..О.М. т.1

МАРИЯ ИВАНОВА.....О.М. т.1

ДИЯНА ЦЕНЕВА.....О.М. т.1

ЧЛЕНОВЕ:

1. МАРГАРИТА СОКОЛОВА...О.М.т.1	24. ДИМИТЪР ДИМИТРОВО.М.т.1
2. ВЕСКА РАЙЧЕВА.....	25. ЛЮБКА АНДОНОВА
3. ПЛАМЕН СТОЕВ.....	26. ДАНИЕЛА СТОЯНОВА.....
4. СВЕТЛАНА КАЛИНОВА.....О.М.т.1	27. ГЕРГАНА НИКОВА.....О.М.т.1
5. ГЪЛЪБИНА ГЕНЧЕВА.....О.М.т.1	28. МАЙЯ РУСЕВА.....
6. МАРИО ПЪРВАНОВ.....	29. ЕРИК ВАСИЛЕВ.....
7. ЕМИЛ ТОМОВ.....	30. ГЕНОВЕВА НИКОЛАЕВА.....О.М.т.1
8. АЛБЕНА БОНЕВА.....	31. ВАНЯ АТАНАСОВА.....О.М.т.1
9. БОНКА ДЕЧЕВА.....	32. АЛЕКСАНДЪР ЦОНЕВ.....
10.ЖИВА ДЕКОВА.....О.М.т.1	33. ЕМИЛИЯ ДОНКОВА.....О.М.т.1
11.КАМЕЛИЯ МАРИНОВА.....О.М.т.1	34. ФИЛИП ВЛАДИМИРОВ.....
12.ЗДРАВКА ПЪРВАНОВА.....	35. РОЗИНЕЛА ЯНЧЕВА.....
13.ТЕОДОРА ГРОЗДЕВА.....	36. ДЕСИСЛАВА ПОПКОЛЕВА.....
14.ИЛИЯНА ПАПАЗОВА.....	37. МИЛЕНА ДАСКАЛОВА.....
15.ЗОЯ АТАНАСОВА.....О.М.т.1	38. ТАНЯ ОРЕШАРОВА.....
16.ВЕЛИСЛАВ ПАВКОВ.....О.М.т.1	39. МАРИЯ ХРИСТОВА.....
17.ВЕСЕЛКА МАРЕВА.....	40. СОНЯ НАЙДЕНОВА.....О.М.т.1.
18.БОРИС ИЛИЕВ.....	41. АНЕЛИЯ ЦАНОВА.....
19.БОЯН ЦОНЕВ.....	42. НИКОЛАЙ ИВАНОВ.....
20.МАРГАРИТА ГЕОРГИЕВА.....	43. ДЖУЛИАНА ПЕТКОВА.....О.М.т.1
21.ДРАГОМИР ДРАГНЕВ.....	44. ЯНА ВЪЛДОБРЕВА.....О.М.т.1
22.ВЛАДИМИР ЙОРДАНОВ.....	45. АТАНАС КЕМАНОВ
23.ГЕНИКА МИХАЙЛОВА.....	46. НАТАЛИЯ НЕДЕЛЧЕВА

ОСОБЕНО МНЕНИЕ по т. 1 на Тълкувателно дело № 1 по описа за
2021 г., ОСГК на ВКС

Подписваме с особено мнение тълкувателното решение по първия поставен въпрос.

Мотивите ни са следните:

При отговора на поставения за тълкуване първи въпрос мнозинството на ОСГК на ВКС изхожда от разрешителния режим, уреден в чл. 130, ал. 3 СК и изричната забрана за извършване на отказ от права, принадлежащи на детето в нормата на чл. 130, ал. 4 СК, като приема, че отказът от наследство всъщност е отказ от право на наследяване, т. е от възможността да се придобие наследството.

Обществените отношения във връзка с наследяването са уредени в Закона за наследството от 1949 г. Приетата от законодателя система на преминаване по наследство на имуществените права и задължения на наследодателя се основава на действителната воля на призования към наследяване – чл. 48 ЗН. Нормите на чл. 49 и чл. 52 ЗН предоставят на призования към наследяване възможност за избор – да приеме или да се откаже от наследството. В правната теория с термина „субективно право“ се обозначава най-общо правната възможност на едно лице, възникнала от определен юридически факт, да има определено поведение и да иска от друго или други лица спазването на определено поведение. След като Законът за наследството предоставя на призования към наследяване възможността да избере кое от двете права да упражни – да приеме или да се откаже от наследството, то всяко от тези изявления съставлява упражняване на правото на наследяване. Поради това не съответства на действащата уредба на наследяването тезата, че отказът от наследство е отказ от правото на наследяване.

Нормата на чл. 130, ал. 4 СК, която безспорно е императивна по своя характер, урежда нищожност на определени разпоредителни актове, за които законодателят е преценил, че не могат да бъдат в интерес на детето и касае разпоредителни действия или отказ от конкретни имуществени права, принадлежащи на детето. Отказът от наследство не е отказ от конкретни имуществени права, а отказ да се придобие качеството

наследник. В практиката на Върховния съд на НРБ и на Върховния касационен съд на Република България трайно се приема, че отказалият се от наследство в нито един момент от откриването му не е имал права върху него - не е придобивал правата, включени в наследството и не отговаря за задълженията на наследодателя (Тълкувателно решение № 148 от 10.12.1986 г., ОСГК на ВС, с докладчик Соломон Розанис). Правилото за обратната сила на приемането на наследство не е основание да се приеме, че през промеждутъчния период лицето, което е приело наследството, е негов притежател. Наследството през този период няма притежател. В този период е налице т.нар. висящо наследство или незаето наследство. В този смисъл отказът от наследство не представлява по същността си отказ от конкретни имуществени права, доколкото към момента на изявлението ненавършилото пълнолетие дете не притежава такива права върху наследственото имущество. Приемайки, че отказът от наследство представлява отказ от право по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК, мнозинството на ОСГК на ВКС разширява приложното поле на уредената от нея нищожност на разпоредителни актове с конкретни принадлежащи на детето имуществени права и спрямо изявления чрез които се отказва да се придобият имуществени права и задължения.

Не е отчетено и развитието на нормативната уредба, поради което отказът от наследство е приравнен на отказ от право по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК. Използваният от законодателя израз „отказ от наследство“ следва терминологията на Закона за наследството от 1890 г. (отм.), но при тази уредба е съществувал спор в правната теория и съдебната практика дали наследството преминава по силата на закона и наследникът има възможност да се откаже от него (при което се отказва от вече придобити имуществени права и задължения), като при отказ се счита, че не е имал никога право върху наследството (чл. 200, изр. първо) или наследството се придобива с приемането му, тъй като никой не е задължен да приеме едно наследство, което му се е паднало (чл. 187). При уредената в действащия закон за наследството система за преминаване на наследственото имущество с приемането на наследството, не могат да се извеждат аргументи от употребения в закона израз „отказ от наследство“. Приравняването на отказа да се придобият включените в наследството наследствени права и задължения на отказ от право от ненавършило пълнолетие дете, по същество води до извод, че е допустим отказ от бъдещи права.

Не е отчетено и че в една и съща година законодателят е уредил обществените отношения във връзка с наследяването със Закона за наследството в сила от 29.04.1949 г. и обществените отношения във връзка със законното представителство на родителите на малолетно дете и попечителското съдействие на родителите на непълнолетно дете със Закона за лицата и семейството в сила от 10.09.1949 г. Чл. 89 ЗЛС предвижда, че извършване на действия с движими и недвижими имоти, които излизат извън пределите на обикновеното управление, отнасящи се до ненавършили пълнолетие деца, се допуска само при нужда или очевидна тяхна полза с разрешение на народния съд, като нормата възпроизвежда разрешителния режим, въведен още с чл. 66, ал. 2 от Закона за лицата от 1907 г.-отм. Тази нормативна уредба не е будила съмнение, че законодателят допуска отказ от наследство на ненавършило пълнолетие дете с разрешение на съда, когато този отказ е в очевидна негова полза. Разрешителният режим по вече отменения чл. 89 ЗЛС е възпроизведен в нормата на чл. 62, ал. 2 СК от 1968 г., чл. 73, ал. 2 СК от 1985 г. (отменени) и действащата норма на чл. 130, ал. 3 СК. Същевременно и трите Семейни кодекса, действали последователно във времето, обявяват за нищожен отказът от права от името на ненавършилите пълнолетие деца (чл. 62, ал. 3 СК от 1968 г.-отм., чл. 73, ал. 3 СК от 1985 г.-отм. и чл. 130, ал. 4 от действащия Семейен кодекс). При безспорно разрешен при действието на чл. 89 ЗЛС отказ от наследство от ненавършило пълнолетие дете с разрешение на съда и при преценка дали изявлението е в очевидна негова полза, ако волята на законодателят е била детето да не може да се отказва от наследство, отказът от наследство изрично би бил включен сред разпоредителните действия, които са нищожни. Затова и след приемане на Семейния кодекс от 1968 г. съществува съдебна практика, която допуска отказ от наследство на дете с разрешение на районния съд, който преценява дали отказът да се придобият наследствените права и задължения е в очевидна полза на детето.

Непосочването на отказа от наследство в нормата на чл. 130, ал. 3 СК не може да бъде довод за принципната му недопустимост или допустимост, доколкото исторически в нормативната уредба на третата българска държава, действията с права на ненавършило пълнолетие дете, надхвърлящи обикновеното управление, винаги са се извършвали с разрешение на съда и при очевидна полза за детето. Всички посочени в нормата на чл. 130, ал. 4 СК сделки водят до ефективно или потенциално

изгубване на имуществени блага от ненавършилото пълнолетие дете. Отказът от наследство няма за последица изгубване на имущество, а непридобиването му. Неблагоприятният характер на отказа от права е очевиден, но когато придобиването на правата е свързано и с правоприемство в задължения, евентуалната облага остава неясна, а понякога и очевидно липсва.

Защитното действие на описа по чл. 61 ЗН и невъзможността ненавършилите пълнолетие деца да изгубят изгодите от описа също не може да обуслови липсата на интерес за тях да се откажат от наследството. За наследника, приел по опис, са налице някои тежести и ограничения. Той е задължен да пази наследственото имущество и не може да отчуждава наследствени имущества, освен с разрешение на районния съд (чл. 65, ал. 1 ЗН), а участието му като ответник в съдебни процеси, целящи установяването на спорни наследствени задължения, обуславя и необходимостта от извършване на разходи, свързани с доказване на ограничената отговорност, за правна защита.

Следва да се отчита и ратифицираната с решение на Великото народно събрание от 11.04.1991 г., публикувана в ДВ бр. 55/1991 г. и в сила от 3.07.1991 г. Конвенция за правата на детето и изискването да се съблюдават основните принципи, залегнали в Конвенцията на ООН - забрана за дискриминация (чл. 2), висшите интереси на детето (чл. 3), право на живот, оцеляване и развитие (чл. 6), уважение на възгледите на детето (чл. 12). Забраната за дискриминация е определена от Комитета по правата на детето като общ принцип от фундаментална важност за прилагането на цялата Конвенция. Висшите интереси на детето трябва да бъдат съобразявани на първо място във всички действия, отнасящи се до децата. Принципът за уважение на възгледите на детето провъзгласява правото на всяко дете да формира свои собствени възгледи, правото да изразява свободно тези възгледи по всички въпроси, отнасящи се до него, като на тях следва да се отдава значение, съответстващо на възрастта и зрелостта на детето. Съгласно Общ коментар № 14 (2013) на Комитета по правата на детето, всяко решение, което не отчита възгледите на детето или не им придава надлежното значение съобразно с възрастта и зрелостта му, нарушава изискването детето да има възможността да влияе върху определянето на неговите най-добри интереси. Водещи следва да бъдат именно интересите на детето, които представляват основна ценност и са от

първостепенно значение. Даденото от мнозинството на ОСГК тълкуване, че е недопустим отказ от наследство на ненавършило пълнолетие дете, пряко нарушава изискването детето да има възможност да влияе върху определянето на неговите най-добри интереси съобразно с възрастта и зрелостта му като изцяло игнорира възможността във всеки конкретен случай да бъде извършвана преценка с оглед интересите на детето.

В производството по чл. 130, ал. 3 СК съдът може да извърши преценка дали отказът от наследство е в интерес на ненавършилото пълнолетие дете. Съображенията за това са свързани с необходимостта интересите на детето да бъдат защитени, като преценката бъде направена от независим правораздавателен орган. Такава преценка призованият към наследяване извършва лично, ако е дееспособен, преди да вземе решение дали да приеме наследството, да го приеме ли по опис или да се откаже от него.

Възможността за служебно събиране на доказателства в това производство произтича от общото правило на чл. 533 ГПК за охранителните производства, в които следва да се вземат предвид и фактите, непосочени от молителя. Съдът във всички случаи проверява истинността на посочените в заявлението обстоятелства относно включеното в наследството движимо и недвижимо имущество, други права и задължения, не само по представените от заявителя писмени документи, но и въз основа справки в публичните регистри, като при необходимост разпитва и роднини или други близки на детето. Събирането на доказателства по инициатива на съда е характерно и за производството по чл. 65, ал. 1 ЗН, когато също се дължи извършването на преценка дали разпореждането с имот от приел наследството по опис няма да доведе до увреждане интересите на кредиторите на наследството.

Въз основа състоянието на наследственото имущество съдът съпоставя стойността на активите на наследството, ако има такива, със стойността на задълженията на наследодателя, като отчита и обстоятелства, за които е събрана информация от компетентната Дирекция „Социално подпомагане“, а при нужда назначава и експертиза, която да оцени имуществото. Преценката трябва да бъде направена с оглед особеностите на всеки конкретен случай, вкл. и при изследване дали в наследството се включва неупражнено право на наследодателя за наследяване на негов наследодател (при което правото върху по-далечното

имущество също се бъде част от актива на наследството) и винаги при отчитане интереса на детето, който трябва да е безусловно и по категоричен начин установен. В резултат на тази преценка съдът ще може да достигне до извод дали съществува възможност за призования към наследяване да придобие актив ако приеме наследството (право на собственост, право на вземане и др.) или такава възможност не съществува, доколкото стойността на активите по наследството е равна или по-малка от стойността на наследствените задължения.

При тази преценка съдът съобразява и дали пълнолетните лица, призовани към наследяване, са направили отказ от наследство, както и дали в случаите, в които към наследяване са призовани повече от едно непълнолетно лице, всички искат да се откажат от наследството.

В обобщение граматическото и систематично тълкуване на разпоредбата на чл. 130, ал. 4 СК водят до извода, че отказът от права касае отказ от конкретно имуществено право, а отказът от наследство представлява упражняване на правната възможност на лицето да приеме или откаже наследството, като съвкупност от права, задължения и фактически отношения, който като част от правото на наследяване, е конституционно гарантиран. Отказът от наследство, направен от ненавършило пълнолетие дете, е допустим при съобразяване на изискванията на чл. 3 и чл. 4 ЗЛС и на Закона за закрила на детето.

По тези съображения считаме, че отговорът на поставения за тълкуване първи въпрос следва да бъде: Отказ от наследство, извършен от ненавършило пълнолетие дете, е допустим, при условията на чл. 130, ал. 3 СК и при очевиден интерес на детето. Същият не представлява отказ от права по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК, а упражняване на правната възможност на лицето да приеме или откаже наследството като съвкупност от права, задължения и фактически отношения.

Считаме и че тълкувателното решение по първия поставен въпрос ще създаде бъдеща противоречива практика с оглед липсата на изразено становище от кой момент следва да се приема за нищожен извършен отказ от наследство от ненавършило пълнолетие дете. Съобразно правилото на чл. 50, ал. 1 от Закона за нормативните актове тълкуването има действие от деня, когато е влязъл в сила актът, който се тълкува, освен ако според

правомоцията по чл. 50, ал. 2 ЗНА органът, издал акта за тълкуване, не му придаде действие за напред, ако обратното му действие може да създаде усложнения. Предмет на тълкуването е дали отказ от наследство на ненавършило пълнолетие дете е отказ от право по смисъла на чл. 130, ал. 4 СК. Проследената по-горе нормативна уредба на обществените отношения в областта на наследяването и на обществените отношения във връзка със законното представителство на родителите на малолетно дете и попечителското съдействие на родителите на непълнолетно дете неминуемо поставя въпросът дали тълкуването има действие от приемането на Закона за наследството през 1949 г., от приемането на СК от 1968 г., от приемането на СК от 2009 г. или действие за в бъдеще, доколкото касае волеизявления, имащи за последица и определяне титулярството на вещни права и на облигационни задължения, осъществявани от правни субекти при действието на различни нормативни актове през продължителен период от време. Това би създадо значителни затруднения по отношение на вече осъществени правоотношения, тъй като Тълкувателното решение изисква правните субекти да са съобразявали поведението си с тълкуване, което не е съществувало към момента, когато са извършвали волеизявлението си.

ЕМИЛИЯ ДОНКОВА
КАМЕЛИЯ МАРИНОВА
СВЕТЛАНА КАЛИНОВА
ДИЯНА ЦЕНЕВА
СНЕЖАНКА НИКОЛОВА
ГЕРГАНА НИКОВА
ВЕЛИСЛАВ ПАВКОВ
ДИМИТЪР ДИМИТРОВ
ЯНА ВЪЛДОБРЕВА
ВАНЯ АТАНАСОВА
МАРГАРИТА СОКОЛОВА
МАРИЯ ИВАНОВА
ГЪЛЪБИНА ГЕНЧЕВА
ВАСИЛКА ИЛИЕВА
ЗОЯ АТАНАСОВА
МИМИ ФУРНАДЖИЕВА
ЖИВА ДЕКОВА
ГЕНОВЕВА НИКОЛАЕВА
СОНЯ НАЙДЕНОВА
ДЖУЛИАНА ПЕТКОВА